

מלך - צורך או ערך?

ראשי פרקים

פתיחה

- א. החטא: 1. הדרישה להיות ככל הגויים
2. הקושי בפירוש זה
- ב. החטא: 1. המאיסה בשמואל
2. הקושי בפירוש זה
- ג. דבר העם אל שמואל ותגובתו
- ד. מה בין שופט למלך?
- ה. פירושנו לחטא העם
סיכום

פתיחה

פירושים שונים ניתנו להבנת בקשת עם ישראל לשים עליהם מלך (בשמואל א' פרק ח'), ולהבנת חטאם. התורה מצווה במפורש: "שום תשים עליך מלך" (דברים י"ז טו), ואם כן, לכאורה, רצונו של העם הוא רצון טוב, העם דורש ומחפש הנהגה טובה וישרה יותר, ויעידו על כך פסוקים א' - ג' בהם מתוארים בני שמואל בהנהגתם הקלוקלת, שלטון רקוב, רודף בצע ומטה משפט, הנהגה אשר לא הולכת בדרכי ה'.

נאמר בגמרא סנהדרין דף כ:

"ר' יהודה אומר ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. ר' נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך וגו'".

אם מינוי מלך מצוה¹ וחובה מן התורה, מדוע התנגד לו שמואל, ומדוע רואה גם השכינה מאיסה בכבודה בדרישת העם לקיום מצות מינוי מלך.

¹ מאמר זה אינו עוסק בדעת האברבנאל ששימת מלך אינה מצוה, אלא נסמך על הראשונים שהכריעו, שמינוי מלך מצווה. כך בסיפרי דברים פסקה קנ"ז ד"ה דבר אחר: "שום תשים עליך מלך מצוות עשה", וכן ברמב"ם הלכות מלכים פרק א' הלכה א': "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך...". וכן בספר המצוות מצוה קע"ג, ובספר החינוך מצוה ע"א ותצ"ז.

במאמר זה אתמקד בשאלה מה היה חטאו של העם, אביא במבחן הכתוב את הפירושים השונים שניתנו, ואנסה להביא הסבר לחטא, המתאים לפשט הפסוקים.

א. 1. החטא - הדרישה להיות "ככל הגויים"

בפשט הדברים נראה שהבעיה מתמקדת בטיעון "ככל הגויים" (פס' ה).
וכך מסביר רש"י במקום²:
"לפי שאמרו לשפטנו ככל הגויים".

הביטוי "ככל הגויים" משתמע לשני פנים וכך במפרשים:

מחד, ספרי דברים פיסקה קנ"ו:

"ככל הגויים אשר סביבותי" ר' נהוריי אומר לא בקשו להם
מלך אלא להעבידם עבודה זרה שנאמר: 'והיינו גם אנחנו ככל
הגויים'".

- כלומר משמעות החטא הוא עזיבת חוקי התורה.

וכן מצודת דוד במקום³:

"כי הנה לא אותך מאסו כי הלא לא עשו דבר בלתך אבל בי
מאסו ולא חפצו במשפטי התורה".

ומאידך מביאה הגמרא בסנהדרין שם:

"תניא ר' אליעזר אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תנה
לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר "והיינו
גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו".

וכתב רש"י בפירושו לגמרא שם ד"ה "עמי הארץ קלקלו":

"דאילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל
עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא בראשינו ונלחם
את מלחמתינו".

² פס' ו' ד"ה "וירע הדבר".

³ פס' ז', ד"ה "כי לא אותך מאסו".

וכן כתב הר"ן⁴ כשיטת רש"י:

"ופירושו אצלי הוא כך, שהם ראו שמה שצריך לסידור המדיני יהיה מתוקן כשימשך מצד המלכות, משימשך מצד השופט... אך היה חטאתם באמרם שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים, שרצו שיהיו משפטיהם נמשכים מצד המלכות, לא מצד שופטי התורה".

וביאור דברי הר"ן: לפי הבנת העם הנהגת העם תהיה מסודרת יותר אם היא תבוא בסדר המלכותי, מאשר בהנהגת השופטים והכהנים וישראל רצו מלך, מפני שלא רצו בשפע האלוקי, אלא רצו במערכת המשפט מהצד המדיני והבטחוני.

וכן רבינו ישעיה בשמואל על הפסוק "כי אותי מאסו":

"שאני הייתי מקים להם שופט, והיה מושיעם כשהייתי רואם שהיו שבים אליו, ועכשיו סילקו בטחונם מעלי ורוצים שימלוך מלך קבוע עליהם ככל הגויים".

בפירושים שהבאנו לעיל מצינו שתי גישות: הסיפרי ובעל מצודת דוד, המסבירים שהנקודה של "ככל הגויים", היא ממש הליכה בדרכיהם, עזיבת חוקי התורה וקבלה של עבודה זרה. ולעומתם שיטת רש"י, הר"ן ורבינו ישעיה היא, שחטא העם הוא חוסר אמונה - הבקשה למלך נובעת מחוסר ביטחון בקב"ה. ביטחון בקב"ה פירושו לסמוך על ההנהגה האלוקית, והעם לא רואה כיצד ההשגחה האלוקית מנהיגה את העולם, ולכן דורש העם השגחה אנושית על כל צורכי הכלל, ועל דבר זה מקפיד הקב"ה.

פירושים אלו נובעים מפשט הפסוקים, והוספת העם את המילים, ככל הגויים מיותרת ואינה ניתנת להידרש אלא בצורה זו.

א. 2. הקושי בפירוש זה

לפי האמור בפירושים אלו כששמואל בא לפני הקב"ה לבשר לו על בקשת העם, היה צורך להדגיש את הנקודה השלילית בבקשה: "ככל הגויים". וכשבאים אנו לפס' ו' ושומעים את טענת שמואל "וירע הדבר בעיני שמואל

⁴ דרשות הר"ן דרשה י"א, עמ' קצ"ג.

כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו", מתבקשות כאן עוד שתי מילים שלפי הפירושים הנ"ל הם העיקר, ואלמלא הם העיקר חסר מן הספר, והם "ככל הגויים".

והקושיה העיקרית והחזקה יותר על פירושים אלו: הרי כך כתוב במפורש בתורה⁵ "ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגויים"⁶! יוצא איפוא שהתורה בציוויה למינוי מלך, מוסיפה את המילים, שלפי הפירושים הנ"ל הם הם חטאו של העם, ומה מקומו של ביטוי שלילי זה בציווי התורה?

בבואנו לענות על שאלה זו נקדים ונאמר, שמלך הינו דבר שלא היה קיים בהיסטוריה הישראלית עד כה, וההכרות עם המלוכה באה מצד אומות העולם. משום כך, כשבאה התורה לדבר על ענין המלך, הובא הביטוי "ככל הגויים" כחלק ישיר מתאור ענין זה.

ב. 1. החטא: המאסה בשמואל

נאמר בתוספתא, סנהדרין פרק ד' הלכה ג':

"ג' מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ נצטוו למנות להן מלך, ולבנות להן בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק, אם כן למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו עליהן".

וכן מצאנו בסיפרי דברים פסקא קנ"ו ד"ה "ואמרת אשימה":

"שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם אמר ר' יהודה והלא מצוה מן התורה לשאול להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, למה נענשו בימי שמואל לפי שהקדימו על ידם".

⁵ דברים י"ז יד.

⁶ רמב"ן עה"ת מסביר את הביטוי "ככל הגויים" (בדברים י"ז, י"ד): "ואין ישראל ראויים ללמוד מהם ולא לקנא בעושי עוולה, אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני" הרמב"ן בפירושו מסביר שהביטוי "ככל הגויים" מובא בהקשר שלילי על שם העתיד, רמז וסיפור על העתיד לקרות. למרות זאת אין זה שכח, שהתורה תתאר את אשר יקרה בעתיד, קטונתי מלחלוק על הרמב"ן, אך עדיין יש מקום לפירוש מקומי על הפסוק בתורה, תוך העמדתו בפני עצמו, מבלי להיות משוחד ממעשיהם של ישראל בעתיד הרחוק, ובראיה אוביקטיבית של הפסוק לא מתחייב הרושם השלילי מביטוי זה.

המפרשים התקשו בביטוי "הקדימו על ידם", והתלבטו על איזה ענין הוא מורה.

חסדי דוד בפירושו לתוספתא מסביר כך:

"פירוש הדברים הקדימו על ידם, היה להם להמתין עד שיעמידנו שמואל והוא לא מינה עד עתה לפי שאם היה ממנה היה צריך הוא לעבור מגדולתו, ובסוף ימיו היה בדעתו למנות אלא שהקדימו הם ושאלו".

ביאור דבריו: חטאו של העם הוא, שבהקדמתם לבקש את המלך, הקדימו את שמואל. לפי פירושו נראה, שמלבד הביקורת על חטאו של העם יש גם ביקורת על שמואל, שהתמהמה בהעמדת מלך.

וכן המלבי"ם מסביר בפירושו "דבר שמואל":

"ובזה לא היתה שאלתם רעה מצד עצמה, כי התורה התיירה להם זאת ואמרה "שום תשים עליך מלך", רק שהיה בזה בוז וקלון לשמואל כאילו יאמרו שמשפטי שמואל לא נאותו בעיניהם, כי אינם מכוונים כפי הצדק והמשפט התורני, ומבקשים במקומו שופט טוב ממנו".

ועוד מספר מפרשים הולכים בכיוון זה, ומסתמכים על המילים "אתה זקנת":
רד"ק:

"אין אתה יכול לשפטנו, כמו שעשית עד היום, ובניך ששמת לנו שופטים לא הלכו בדרכיך"

מצודת דוד:

"אתה זקנת - ותש כוחך לשפוט עוד".

מעיון בפסוקים נראה, ששמואל מתנגד נמרצות לרצון העם למינוי מלך, ויותר מכך, אף לאחר שהקב"ה מצוהו למשוח מלך, ממשיך הוא להוכיח את העם על בקשת המלך "וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא" (פס' י"ח).

בעקבות הנסיון העיקש של שמואל למנוע מהעם שימת מלך מסביר הרמב"ם כך (בהלכות מלכים פ"א הל' ב'):
:

"מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר "כי לא אותך מאסו וגו'".

עמדת הרמב"ם מבוססת בפשט ושתי ראיות לדבר. האחת: העם בא אל שמואל ואומר לו: "הנה אתה זקנת" והשניה: הקב"ה עונה לשמואל ואומר לו: "כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם", ומכאן משמע ששמואל בא בטענה כלפי הקב"ה, **שלא רוצים בו**.

לסיכום נמצאנו למדים מפירושים אלו, שהעם מאס בשמואל וזהו חטאו של העם, ויש שפרשו שזהו חטאו של שמואל.

ב. 2. הקושי בפירוש זה

הקושי בפירוש הרמב"ם: מהפסוק בו משתמש הרמב"ם להוכחת דבריו משמע, שהקב"ה עצמו מודיע לשמואל שהקיצה היא לא בשמואל, ואם כן לא זה חטאו של העם. וקשה שדווקא מפסוק זה הבין הרמב"ם שהמאיסה היא בשמואל, והרי כתוב בפסוק היפך הדברים (שהמאיסה היא בקב"ה): "כי לא אותך מאסו" - בשמואל, "כי אותי מאסו" - בקב"ה.

ישנו קושי נוסף, הנובע מפשט הפסוקים. בפסוק ה' בתיאור סיבת בקשתם להנהגה חדשה טוענים בני ישראל:

"הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך".

משמע שבני ישראל חפצים ללכת בדרכיו של שמואל, והחלפת ההנהגה נובעת מאי ההליכה של בניו בדרכו של שמואל. אם כך קשה לומר, שהעם לא רצה בשמואל כמנהיג.

הקשיים בפירוש "חסדי דוד":

א. מה רע עשו בני ישראל כשהקדימו לבקש מלך, הרי מינוי מלך מצוה מן התורה, וזריזין מקדימין למצוות, וטוב עשו שלא המתינו, עד ששמואל יורה להם להקים מלך?⁷

ב. מעיון בפסוקים נראה בפירוש שהחטא היה של העם, ולא של שמואל⁸.

ג. האם כל רצונו של שמואל הוא בשביל שלא להעבירו מגדולתו, וכל עקשנותו נובעת מהפגיעה האישית בו?

ד. מדוע לא יתכן להעמיד שני תפקידים - מלך ושופט, שאין תפקיד אחד נוגע בחבירו?

כמו כן קצת קשה להבין את התוספתא, לאור דברי הרמב"ן⁹ המסביר שלמצות מינוי המלך, קודמת בקשה, רצון, לשימת מלך. ואם כן דרישת העם היא דרישה טובה, שזוהי המצוה "ואמרת", ולאחר מכן "שום תשים".

ג. דבר העם אל שמואל ותגובתו

דבר העם אל שמואל - "עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים". תגובת שמואל - "וירע... כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו". מלימוד נוסף של דבר העם ותגובת שמואל עולות השאלות הבאות:

א. העם מבקש "שימה לנו מלך". לשון זו, לכאורה חיובית היא, שהרי לראשונה נקטה התורה בלשון זו: "שום תשים", וא"כ מדוע שמואל משנה מלשון העם ל"תנה לנו"?

ב. "ויאמר ה' אל שמואל... כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם" כיצד הסיק הקב"ה מדברי העם, שמאסו במלכותו. לכאורה בקשתם לגיטימית?

⁷ בעל "מנחת ביכורים" בפירושו לתוספתא מסביר, שהיה להם להמתין עד שיצווה הקב"ה למנות להם מלך, הקושי שלעיל קשה אף לפירושו.

⁸ פס' ז' - ח'.

⁹ רמב"ן עה"ת דברים פרק י"ז פסוק י"ד "והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן... והזכיר ואמרת כי מצווה שיבואו לפני הכהנים הלוויים ואל השופט ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך". הרמב"ן מדייק מאריכות הלשון של "ואמרת" ו"שום תשים" שישנה חובה של אמירה לפני השימה.

וכן דייק "הציץ אליעזר" חלק ב' סימן כ"ח בדין מצוות מינוי מלך.

ג. לאחר ששמואל מבהיר לעם את סמכויות המלך, ואת משפט המלוכה, ולמרות דבריו מקבלים העם עליהם את המלך, משום מה אין תיאור של כעס ותרעומת של שמואל על העם, א"כ כיצד מתישבים הדברים?

ד. מה בין שופט למלך?

כהקדמה לתשובתנו נעמוד על ההבדל בין שופט למלך, הבדל שיאיר את הפרשיה. מעיון בפסוקים בתורה הן בפרשת השופט¹⁰ והן בפרשת המלך¹¹, פרשיות הסמוכות אחת אל חברתה, ניתן להבחין בהבדלים הבאים:

- שופט - "תתן לך".
- מלך - "תשים עליך".

אצל השופט מופיע הביטוי "תתן לך". תתן - פירושו נתינה מתוך העם דבר הבא כדאגה לצרכי העם, ו"לך" - פירושו בשבילך, לטובתך כפירוש רש"י בריש פרשת "לך לך" - "להנאתך לטובתך".

לעומת זאת אצל המלך מופיע הביטוי: "תשים עליך", "אשימה עלי" ופירושו: מרות על העם, קבלת עול המלך, עם כל המשתמע מכך. וכך מביא הכלי יקר בפירושו במקום:

"ואמרת אשימה עלי מלך שיהיה מוראו עלי כי כן משמע לשון עלי שיהיה עליון עלי ומושל ורודה בי בחזקת היד".

כלומר ניתן להבחין בהבדל בין שופט, שהוא מעין צורך מקומי, איש סדר, לבין מלך, שהוא דמות כוללת, לאו דווקא ככיסוי לחוסר מסויים, אלא כערך מוסף, המאחד את העם.

מלך הינו דבר עצמי כמו שבארנו, ואינו בא לפתור בעיה מסויימת, לעומת זאת הפניה לשופט - קודמת לה התלבטות או בעיה כל שהיא, כפי שנאמר

¹⁰ דברים ט"ז פס' י"ח - כ'.

¹¹ דברים י"ז פס' י"ד - כ'.

בפסוקים: "כי יפלא ממך דבר למשפט"¹². רש"י במקום: "שהדבר נבדל ומכוסה ממך" - חוסר ידיעה, "דברי ריבות בשעריך" - מחלוקת.
"ודרשת והגידו לך את דבר המשפט"

מסביר אור החיים:

"פירוש עליך אתה לדרוש שיאמרו לך... אבל אם לא דרש אין חיוב עליהם להגיד לך".

לעומת מלך שהינו דבר עצמי, ומטרתו אינה בשביל לפתור בעיה כלשהיא¹³.

ראיה נוספת להבדל זה מצאנו בספר שופטים.

ספר שופטים פרק ב' פסוקים י"א - י"ט:

"ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים. ויעזבו את ה' אלהי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים וילכו אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם וישתחוו להם ויכעסו את ה'. ויעזבו את ה' ויעבדו לבעל ולעשתרות. ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד שסים וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא יכלו עוד לעמד לפני אויביהם. בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה כאשר דבר ה' וכאשר נשבע ה' להם ויצר להם מאד. ויקם ה' שופטים ויושיעום מיד שסיהם. וגם אל שפטיהם לא שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים וישתחוו להם סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמוע מצות ה' לא עשו כן. וכי הקים ה' להם שפטים והיה ה' עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט כי ינחם ה' מנאקתם מפני לחציהם ודחקיהם. והיה במות השופט ישבו והשחיתו מאבותם ללכת אחרי אלהים

¹² דברים י"ז, ח'.

¹³ עוגן ליסוד זה מצאנו בדברי הרמב"ן והאונקלוס, בפירושם לתורה, על הפסוק: "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל" (בראשית, מ"ט, ט"ז) ומסביר הרמב"ן: "והזכיר ידין כי היה הנוקם הזה שופט, לא מלך" ומתרגם אונקלוס: "ויקום גוברא ביומיהי יתפרק עמיה ובשנוהי ינוחון" ישנו דגש בהסברם על ארעיות תפקיד השופט.

אחרים לעבדם ולהשתחות להם לא הפילו ממעלליהם ומדרכם
הקשה".

בקטע זה מצינו ראייה נוספת שאכן מינוי השופט נובע מבעיה, מצרה. העם
נמצא במצוקה, והוא צריך מושיע שיושיעם. כאשר צר לעם - קם שופט.

על הבחנה זו בין מלך לשופט עומד הרב קוק בשו"ת משפט כהן¹⁴:

"ממוצא דברינו למדנו שאין מקום שאלה אם הוא הדין בשופט,
שכל זמן שאין שם מלך, אין אפשר לכבוש את ארץ מצרים
במלחמה, מפני שבלא מלך, אין מקום למלחמת הרשות, ורק ע"פ
נביא אפשר... ועל כל פנים זה ברור, **דחילוק יש בין מלך לשופט**
דמלך אפשר לו לכבוש ארץ מצרים על פי בית דין, ולכוף על זה
את הציבור, ושופט כשלא ע"י רצון הציבור, ודאי אסור"¹⁵.

גוון נוסף להבדל זה המודגש בפסוקים שנובע גם הוא מאותו ענין, הוא
חוסר המרות של השופט:

"וגם אל שפטיהם לא שמעו"¹⁶

בהנגדה למלך שאמנם מנויו תלוי בהסכמת העם לקבל עליהם מלך, אך
לאחר שהעם מינה את המלך, מקבלים אותו עליהם עם כל העול שבדבר,
והחלטותיו אינן תלויות בהסכמת העם לקבל אותם¹⁷

¹⁴ משפט כהן הלכות מלכים סעיף קמ"ה - הרב קוק נשאל אם לאחר כיבוש ארץ מצרים ע"י
מלך ישראל על פי ב"ד הופכת ארץ מצרים לארץ ישראל לכל דבר. ביחס לסוגיתנו מסתפק
השואל בסוף דבריו האם הדין הוא דווקא במלך או דין זה חל גם על שופט בישראל.

¹⁵ עיין עוד בשם משמואל פרשת נח שנת תרע"ו המסביר הבדל זה "דהנה ההפרש בין שופט
למלך... נראה שתעודת השופט בכל מקום להציל עשוק מיד עושקו, וע"כ בכלל ישראל נמי
להצילם מיד הקמים עליהם... אך תעודת המלך הוא ללחום מלחמת הרשות, להרחיב גבול
הקדושה".

¹⁶ שופטים ב' י"ז.

¹⁷ אין סתירה לדברי הנצי"ב שמינוי המלך תלוי בהסכמת העם, כמו שכתב בפירושו לתורה
"העמק דבר" בפרשת המלך דברים י"ז פסוק י"ד: "שהרי בענין השייך להנהגת הכלל נוגע
לסכנת נפשות שדוחה מצות עשה, משום הכי לא אפשר לצוות בהחלט למנות מלך, כל זמן
שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך... אין סנהדרין מצווין עד שיאמרו העם שרוצין
בהנהגת מלך". אמנם מינוי המלך תלוי בהסכמת העם אך לאחר שקיבלו עליהם את עול המלך
שוב אינו תלוי בהם.

לסיכום, השופט בא בשל צרות העם ומצוקתו, וממילא תפקידו מצטמצם בדאגה להמשך חייו התקינים של העם, במלחמות הגנה, ובסידור הענינים הפנימיים. לעומתו המלך הינו סמכות עליונה, המנהיגה את ענייני הכלל.

ה. פירושינו לחטא העם

שמואל מתרגז וכועס על הבטוי לנו, שמואל מבין, שהעם לא מכיר במושג של סמכות עליונה, בעיקר רוחנית אבל אף גשמית. העם לא מכיר ומוכן לקבל בצורה מלאה את המעבר למלוכה. שמואל יודע, שתפקידו העיקרי הוא להעביר את העם ממצב של שפיטה, ללא סמכויות שלטון, למצב של מלוכה בעלת סמכות שלטונית מלאה. כלומר חטא העם היה חוסר הרצון לקבל מרות של מלך, ורצון להישאר תחת שופט ללא סמכויות שלטון כוללות.

מעתה מתורצות הקושיות אחת לאחת. ראשית: השאלה מדוע שינה שמואל מלשון העם - "שימה" ואמר "תנה" שוב אינה קשה, שהרי העם מבין, שהמלך הינו סוג של שופט, ושמואל שהבין את הלך הרוחות בעם בצורה זו, דהיינו בבחינת "שופטים ושוטרים תתן", שינה בדבריו את לשון העם מ"שימה" ל"תנה".

בדבר השאלה כיצד מסיק הקב"ה, שמואסים במלכותו, והרי לכאורה בקשתם לגיטימית? נענה לפי דברינו, שהקב"ה מבין, שעם ישראל אינו מעוניין בקבלת מרות עליונה, אלא רוצה מעין גיבור מקומי, "אחד משלנו" כפיתרון מייד, ולא כמנהיג הנוגע לכל תחומי החיים.

ואם כן מתברר, שאפילו סמכות תחתונה ארצית אינה מקובלת על העם במובנה הפשוט של לקיחת הילדים לעבדים ולקיחת הקרקע לצורכי המלוכה.

מתוך דברים אלו מתבררת התשובה לשאלה השלישית מדוע שמואל מדגיש ומקצין את סמכויות המלך, סמכויות הפוגעות בעם, והבאות כעול כבד עליהם.

"ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו" העם מבין כעת, שמלך אין פרושו "לנו" כי אם "יהיה עלינו", וא"כ לאחר שהפנימו את משמעות המלך גם במובן של מלכו של עולם אומר הקב"ה "שמע בקולם והמלכת להם מלך", ואצל הקב"ה

אין מובן של מלך, שהוא על ישראל, אלא מלך, שישרת את ישראל "להם", משום שאין מלך לפני מלך מלכי המלכים¹⁸.

סיכום

על פי האמור לעיל יוצא שתפקיד השופט ארעי, זמני. הוא מציין את היסוד המשתנה. לעומתו המלך, הינו היסוד הקבוע. אם נתבונן במשמעות העמוקה של תפיסתו של שמואל את המושג מלך, ניווכח ששמואל מבין שהמעבר מיציאת מצרים, ממלחמות מגן, ומהתנחלות של קבע בא"י, לחיים עצמאיים שאינם זורמים לפי ההליכה במדבר, מחייבים מעבר משפיטה למלוכה - מההנהגה האלוקית להנהגה הטבעית. שיבת עם ישראל לארצו חובקת בתוכה צורך לשינוי בהנהגה, לא עוד שופטים, המציינים את ההנהגה האלוקית ללא קשר ישיר אל הנחלה והקרקע, אלא מלכים, המציינים את ההנהגה הטבעית של ישראל, הקשורים לאדמתם¹⁹.

¹⁸ ועיין עוד בדברי מהר"י פערלא ספר המצוות לרס"ג פרשה ז', ד"ה "וראיתי להתוס": "וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כל שכן מלך ... לאו משום דחשיבותא דמלך הוי טפי... אלא משום קרא דקאמר שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך. ואין כבודו בא לו בשביל עצמו, אלא משום דמצוות המקום כך היא, ואינו יכול להפקיע מצוות המקום". משמע שכבוד המלך נובע מהוראת הקב"ה לנהוג כבוד במלך.

וכן מובא במהר"ם מרוטנבורג תשובות מהר"ם חלק ד' סי' ק"ז. בתשובתו מסביר המהר"ם מדוע מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול לעומת כהן ות"ח שכבודם מחול, וכך בלשונו: "ולא דמי למלך שאין כבודו מחול דכתיב כי לה' המלוכה, הממליך מלכים ולו המלוכה". פירוש הדברים שמלך אינו יכול למחול, כיון שדבר זה כלל לא שייך לו, מה שאין כן ת"ח וכהן, שכהן הכהונה שייכת לו, ות"ח תורה דיליה.

¹⁹ אם כנים דבריני, בהסבר חטא העם, יש לעיין בפרק י"ב מה המקום לכעוס על העם שוב אם תיקנו את טעותם? בפרק י"ב שוב עולה בצורה ברורה החלוקה בין רצון העם והבנתו מהו תפקידו של המלך, לבין תפיסתו של שמואל. תפיסת שמואל – "ואמליך עליכם מלך", תפיסת העם – "ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם". שמואל נותן סקירה היסטורית על תקופת ותפקיד השופטים, כיצד עולה לה צרה ובא שופט ומוצא את פתרונה, והנה עתה גם כשיש מלך לא השכלתם להבין את תפקיד המלך אלא הוא ממשיך לשמש כשופט. יתרה מזאת המעיין בפרקים י"א וי"ב יוכח לדעת ששאל אינו מבין כיצד להתנהג כמלך הן מיחס העם אליו, והן מצדו.